

Tiina Käkelä-Puumala

Borgesin maaginen raha

”Buenos Airesin *Zahir* on aivan tavallinen kahdenkymmenen centavon kolikko.” Näin alkaa argentiinalaisen kirjailijan Jorge Luis Borgesin (1899–1986) novelli ”Zahir” (”El Zahir”, 1949), jossa päähenkilö, Borgesiksi itseään kutsuva kertoja, saa haltuunsa kolikon, josta tulee hänelle kaikkenelevä pakkomielle. Kohtalokas raha tulee kapakassa vaihtorahojen joukossa samana iltana kun hän on ollut rakastamansa Theodolina Villarin muistotilaisuudessa. Nainen oli tavoittamaton seurapiirikaunotar ja malli, jonka kasvoja kertoja oli ajatellut jatkuvasti; ne piinasivat häntä lehtien sivuilla ja mainoksissa. Naisen kuoltua yksi pakkomielle vaihtuu toiseen, ja kertojaa alkaa piinata outo mielikuva kolikosta. Yrittäessään selvittää kokemuksensa syytä tämä Borgesille tyypillinen oppinut kertoja löytää vastauksen tietenkin kirjoista, ja saa selville, että hän on kohdannut asian, joka tunnetaan islamilaisessa mystiikassa nimellä zahir. Arabian al-zahir tarkoittaa ”näkyvää”, se on yksi Allahin salatuista nimistä, ja kansanperinteessä se viittaa myös olentoihin ja esineisiin, jotka tekevät ihmisen hulluksi.

”Zahir” on kuitenkin paljon enemmän kuin epätodennäköinen tarina erikoisista intohimoista: siitä kasvaa filosofinen tutkielma rahasta, rahaan liittyvistä myyttisistä käsityksistä, rahan olemuksesta vaihdon välineenä. Rahasta tulee lopulta kertojalle kaikki: sen ulkopuolella ei ole enää mitään mitä hän pitäisi kovin tärkeänä:

”Olin uneton, riivattu, miltei onnellinen, ajattelin ettei ole mitään niin aineetonta kuin raha, koska missä tahansa kolikossa [--] toistuvat vääjäämättä kaikki tulevaisuuden vaihtoehdot. Raha on abstraktio, raha on tulevaa aikaa. Se saattaa olla kaupungin laidoilla vietetty iltapäivä, se saattaa olla Brahmsin musiikkia, kartta, šakkipeli, kahvia [--]. En voinut aavistaa että nuo ’ajatukset’ olivat keino Zahirin torjumiseksi ja sen demonisen vaikutuksen ensimmäiset oireet. Nukahdin itsepintaisiin järkeilyihini mutta uneksin olevani aarnikotkan vartioima rahaläjä.”

Näen Borgesin novellissa myös jonkinlaisen poliittis-taloudellisen allegorian: 1940-luvun lopulla Argentiina – maa, jonka nimi jo merkitsi rikkautta, ”hopean maata” – oli jyrkässä

taloudellisessa alamäessä joka tulisi vain pahenemaan seuraavina vuosikymmeninä. Rahaa oli pakko ajatella, halusi tai ei.

Kirjoittaja on yleisen kirjallisuustieteen tutkijatohtori, joka tutkimus käsittelee rahan representaatioita 1900-luvun ja oman aikamme kirjallisuudessa.